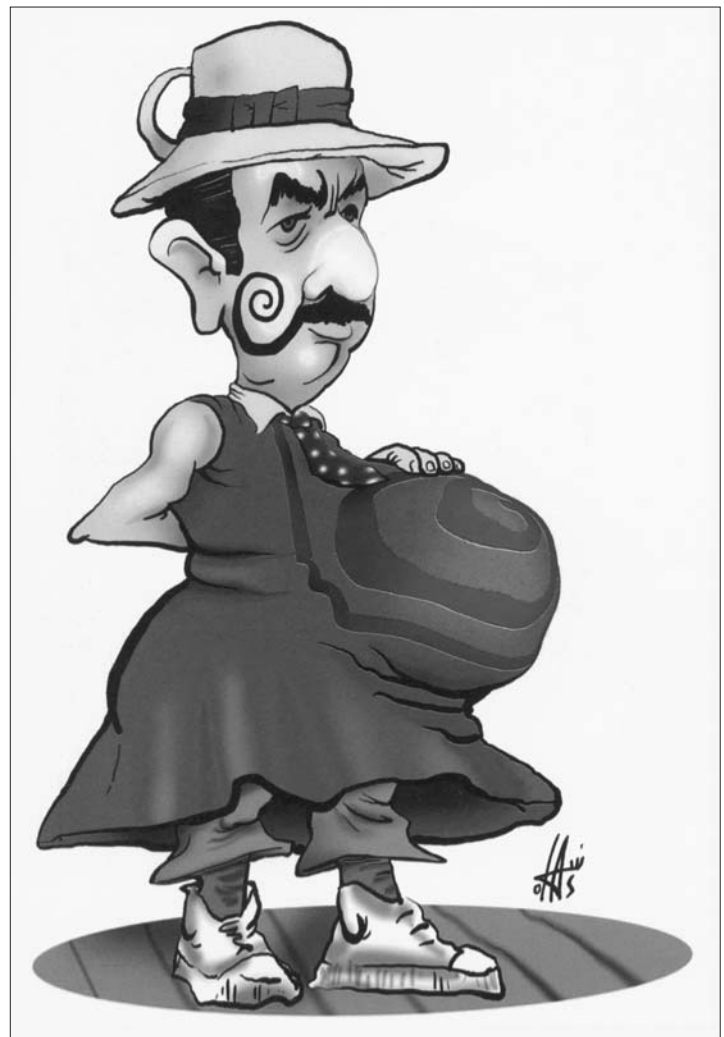

Da je smeh nešto opasno, složena aktivnost, znalo se još u Antici. Platon u "Filebu" spominje da je fenomen smeha neškodljiv i u njemu su pomešani uživanje i zavist, prijatnost i bol. Po Aristotelu, postoje dve krajnosti: u prvoj, šaljivčina sve izokreće i ne dopušta da bilo šta ostane u ravni ozbiljnog i zdravorazumskog. Druga je nešto komplikovanija – reč je o čoveku kome ništa nije smešno, zapravo on ne razume šalu. Jasno je do kakvih sve nesporazuma dolazi. Po Kvintilijanu, težak prekorač je ozbiljan, a lagani smešan. O smehu se u spisima svetih otaca govori uglavnom negativno. Klement Aleksandrijski odbacuje smeh jer donosi razuzdanost, a Jovan Zlatousti upozorava da se Isus nije smejaao! Efraim je sastavio posebnu paranezu (opomenu) protiv smeha kod monaha. U srednjem veku je dopušten tzv. kuhinjski humor – sme se ismejavati sve što se odnosi na jelo i najčešće su izloženi ruganju proždrljivci. Gete u smehu pronalazi moralni kontrast, a Kant iznevereno očekivanje. On Kant pominje i jednu dogodovštinu kao izvor smeha a sastoji se iz preterivanja. Naime, jednom trgovcu koji se mnogo nasekirao osedela je perika! Hegel pravi razliku između smešnog i komičnog. Za njega ljudski poroci nisu smešni. Pojava istraživača i filozofa smehom se bavi i sa strane psihologije – takav je među prvima Teodor Lips. Po njemu, eksplozija komike stvara osećaj lagodnog veselja zato što se zbililo nešto mnogo lakše od očekivanog. Dakle, smeh je rezultat situacije u kojoj neznatni predmet nije u stanju da apsorbira nakupljenu psihičku energiju, koja je stvorena kao predispozicija za doživljaj nečeg velikog, teškog, potresnog, pa se taj suvišak oslobađa u smeh, radost preobilja.

Frojd, Bergson, Desoar i Hartman su smehu pričli ne samo sa stanovišta psihologije i filozofije već i estetike. Frojd ističe pojavu Galgenhumora, tj. "humora pod vešalima" – lupež koga u ponedeljak vode na vešanje kaže: "Da ova sedmica dobro počinje". Razlikuje humor od komike, ovu od vica i dosetke. Moralni čin je i te kako prisutan. Setimo se samo opšte poznate bojazni da se nešto učini – "Smejaće mi se svi". Bergson uvodi humor situacije i njima oslobađa one koji se bave smešnim u karakteru. Tako se element preterivanja svodi na minimum, doseže se određena ljupkost i izbegava se smejanje nakaznosti. A ona je od vremena Arčimbolda, Leonarda, Kaloa, i Boša bila stalni izvor različitom veselju. Po Bergsonu, smeh mora da odgovara određenim zahtevima društvenog života i ima društveno značenje. Setimo se nedavne afere sa danskim humoristima – karikaturistima i muslimanima! Bergson zaključuje: "Upravo komično balansira između života i umetnosti." Elementi kao što su ponavljanje, iznevereno očekivanje, pored opštih imaju i pojedinačne kvalitete. I zato je smeh kada se oni primenjuju "blagotvoran". Važno je uočiti da je je karikaturistima najteže. Sredstva za njihovo izražavanje su minimalna – crtež je u odnosu na izgovorenu reč i sam "pokretni događaj" hendikepiran. Sama po sebi linija ili boja nije smešna. Pogotovu ne dvodimen-

Nikola Otaš, Zoran Radmilović, Treća nagrada, Veliki humoristi

zionalna površina. Zato je "karikiranje" i poštapanje rečima često u upotrebi. No, umetnost se uvek "snađe": ako se situacija nacrtala, onda se dogodi nešto blisko sa tehnikom vodvilja i nastaje tzv. laki humor. Ako se poznata ličnost komičara – Čarli Čaplin – nacrtala izazivanje smeha je moguće zbog konotacije koju nosi lik proslavljenog komičara. Upravo je i to zadatak ovogodišnjeg Bijenala. U vremenu koje je isuviše opterećeno, naći model koji bi imao određenu univerzalnu moć komunikacije nije lak zadatak. Sa te strane gledana, ostvarenja učesnika, stiče se utisak da je dobronamernost prevladala. Kao da su se karikaturisti našli na strani nauke i postali istraživači. Šta može nasmejati današnjeg gledaoca kada je zabrinut do "ispod nokata".

Dvadeseti vek je nekako na polovini svog trajanja doneo nešto što ima čar velikog otkrića – tragikomediju. I Jonesko i Beket su na najbolji način uznemirenog građanina doveli do raskršća: ili će prihvatiti apsurd kao mogući izlaz ili će se zadovoljiti zamenama koje nastaju u dodiru tragičnog i komičnog. Uostalom, zar se nije time Šekspir služio u svojim tragedijama "Može li se tragikomično nacrtati" Položaj "smeha crtača" je složen i zavisi od mnogih uslova, pre svega kulturoloških. Ne zaboravimo i mnoge konvencije koje su nastale kao posledica različitih religija. Početak novog veka je valjda i početak jedne nove situacije koji narečeni crtači imaju u amanet da razreše.